

ERFGOEDBERAAD DRENTHE

Secretariaat: Eve Support, Stoepveldsingel 15, 9403 SM ASSEN

**Aan de leden van de Provinciale Staten
van Drenthe
Postbus 122
9400 AC ASSEN
Per e-mail: post@drenthe.nl**

Assen, 9 juni 2023

Betreft: Aanbieding Erfgoedmanifest Drenthe

Geachte dames en heren,

Nog niet zo lang geleden nam u zitting in de Provinciale Staten van Drenthe. Wij, de leden van het Erfgoedberaad Drenthe, maken daaruit op dat het wel en wee van onze mooie provincie en haar inwoners u ter harte gaat. Dat geldt ook voor ons, waar wij ons inzetten voor Drenthe, veelal in het bijzonder voor het Drentse culturele Erfgoed. In aanloop naar de statenverkiezingen van eerder dit jaar hebben wij ons Erfgoedmanifest Drenthe geactualiseerd en onder meer toegezonden aan de toenmalige statenleden. Wij denken er goed aan te doen dit manifest ook aan de huidige statenleden onder de aandacht te brengen en bieden het u hierbij aan. Wij realiseren ons dat een aantal uwer het al kent, want opnieuw verkozen in de staten, maar velen van u zullen het voor het eerst onder ogen krijgen.

Bijgaand treft u onze twaalf aanbevelingen aan bestuurders en beleidsmakers voor behoud en versterking van het cultureel erfgoed in Drenthe aan. De inhoud moge voor zich spreken. Wij hopen van harte dat u er baat bij heeft de inzichten en ambities te kennen van alle erfgoedpartijen, in Drenthe actief, tezamen.

met vriendelijke groet,
Louwe Dijkema
Voorzitter Erfgoedberaad

Namens de 20 deelnemers aan het Erfgoedberaad Drenthe:

Stichting Monumentenwacht Noord en Oost Nederland
Stichting Certificering Restauratie
Bond Heemschut
Stichting DBF
Restauratie Aannemers Noord
Coöperatieve Vereniging Restauratie Noord U.A.
Regionaal Opleidingscentrum Noord
Molenstichting Drenthe

Werkgroep Boerenerven
Drents Archief
Stichting Drents Agrarisch Erfgoed
Drents Historische Vereniging
Maatschappij van Weldadigheid
Het Drentse Landschap
Stichting Erfgoedarsenaal Drenthe
Stichting De Nieuwe Rentmeester Veenhuizen
Architectuurpunt Drenthe
Platform Drentse Musea
Steunpunt Monumentenzorg
Stichting Drents Monument

DRENTS
ARCHIEF

Het Drentse Landschap

Molenstichting Drenthe
p/a Vonderpad 45
9511RE Gieterveen

DRENTS
ARCHIEF

ERFGOED- MANIFEST Drenthe

Molenstichting Drenthe
p/a Vonderpad 45
9511RE Gieterveen

12 aanbevelingen aan bestuurders en beleidsmakers voor behoud en versterking van het cultureel erfgoed in Drenthe.

In oktober 2019 werd het eerste erfgoedmanifest door het Drentse Erfgoedberaad opgesteld. Inmiddels zijn we drie jaar verder en moeten we constateren dat er zich in de afgelopen jaren grote maatschappelijke, politieke en ecologische veranderingen hebben voorgedaan. Deze veranderingen zijn ook van invloed op ons cultureel erfgoed. Denk aan de energietransitie, die zijn sporen in het landschap nalaat in de vorm van grootschalige zonneparken. Of aan de droogte, die schade aanricht op historische landgoederen, waar oude bomen afsterven. Ook de afnemende beschikbaarheid van vrijwilligers en de behoefte aan digitalisering zijn ontwikkelingen die van invloed zijn.

Het is niet eenvoudig om de impact van dergelijke ontwikkelingen op ons cultureel erfgoed in de toekomst goed te voorspellen. Toch is het belangrijk om juist nu een lange termijnvisie te maken, om te voorkomen dat het behoud van ons cultureel erfgoed raakt ondergesneeuwd in de veelheid van opgaven die op ons af komen.

Ons erfgoed lijkt op het eerste gezicht onveranderlijk, een constante, maar schijn bedriegt. Ook hier nemen de bedreigingen in een steeds sneller veranderende wereld toe. In zo'n onzekere wereld is erfgoed een anker. Het lijkt de grillen van de tijd te weerstaan, laat zich niet in modieuze hokjes drukken en overstijgt de grenzen tussen generaties. Op die manier geeft erfgoed identiteit en houvast aan de samenleving, en aan mensen als individu.

Het cultureel erfgoed heeft ook andere waarden. Het zorgt ervoor dat de ruimte waarin we leven mooi en leefbaar is, waardoor de kwaliteit van leven wordt vergroot. Onderzoek toont aan dat mensen gelukkiger zijn als ze wonen in een omgeving die rijk is aan natuur en cultuurhistorie. Immaterieel erfgoed, zoals taal en verhalen, zorgen voor een gevoel van identiteit en verbinding. Ook de economische waarde is groot. Monumenten zorgen voor hogere vastgoedwaarden in de omgeving en versterken de aantrekkingskracht van onze provincie voor toeristen. Daarnaast draagt de zorg voor het erfgoed bij aan de werkgelegenheid.

Erfgoed is overal in onze provincie te vinden. In immateriële vorm is het zichtbaar in streektalen, verhalen, tradities, ambachten en voedselgebruik. In materiële zin zijn vooral de hunebedden, grafheuvels, landschappen en eeuwenoude boerderijen karakteristiek voor Drenthe. Maar Drenthe is ook rijk aan molens, kerken en havezaten. Minder bekend, maar zeker niet minder belangrijk, zijn de vele historische tuinen, vestingwerken, waterwegen, industrieel erfgoed, wederopbouwwijken en objecten die ons herinneren aan de oorlogstijd. Al die objecten samen vormen ons materiële erfgoed.

Het cultureel erfgoed van Drenthe is geen vanzelfsprekendheid, maar vraagt om voortdurende zorg. Daarvoor is krachtig beleid en oplossingsgerichte ondersteuning van de overheid nodig. In het voorliggende erfgoedmanifest worden diverse aanbevelingen gedaan voor behoud en versterking van het Drentse erfgoed. We spreken de hoop uit dat het manifest breed gedragen wordt door politici, bestuurders en beleidsmakers van onze mooie provincie.

1. **Voer een actief beleid en zorg voor vlotte procedures.** Er is in Drenthe, net als overal in ons land, een grote opgave om voldoende betaalbare woningen te realiseren. In de Drentse Woonagenda is die opgave benoemd. Helaas wordt hiervoor nog teveel naar 'bouwen in de wei' gekeken en te weinig naar de mogelijkheden in de bestaande bouwvoorraad. Terwijl er volop kansen zijn, zoals in vrijkomende boerderijen en winkelpanden. Herbestemming of bijvoorbeeld de splitsing van boerderijen in meerdere wooneenheden wordt echter vaak belemmerd door regels en procedures. De urgentie om dergelijke dossiers vlot af te handelen lijkt te ontbreken. Ook een gebrek aan kennis en capaciteit lijkt debet aan de vaak stroperige procedures. Bij grote, complexe opgaven zoals de voormalige koloniën van de Maatschappij van Weldadigheid in Frederiksoord en Veenhuizen, landgoederencomplexen of vrijkomende agrarische bebouwing is het belangrijk dat de overheid actief bijdraagt, bijvoorbeeld door zorg te dragen voor een soepel planologisch proces, mee te denken over oplossingen en middelen ter beschikking te stellen. Het is daarbij van belang dat die middelen op de juiste plek terecht komen, direct bij de monumenten en degenen die zich inzetten voor het behoud hiervan.
2. **Signaleer vroegtijdig problemen.** Een vroegtijdige signalering van verpaupering, verval of schade is van groot belang voor het behoud. Overheden hebben middels cultuurhistorische waardenkaarten of monumentenlijsten over het algemeen een goed beeld van de monumenten binnen hun regio. Het geeft echter nog geen beeld van de condities waarin de

monumenten zich bevinden. Investeren in toezicht is noodzakelijk om achterstallig onderhoud, verval of verpaupering te voorkomen. Dat geldt niet alleen voor gebouwde monumenten, maar ook voor groen erfgoed. Historische landgoederen, tuinen en parken hebben de laatste jaren sterk te lijden onder de droogte. Met name monumentale bomen zijn hiervan de dupe. Een goed beleid ter bescherming van dit groene erfgoed is hard nodig.

3. **Activeer beschikbare kennis.** Diverse Drentse organisaties zetten zich zonder winstoogmerk in voor het maatschappelijk belang van erfgoedbehoud. We mogen trots zijn op de kennis en ervaring die we in Drenthe hebben. Maar we moeten er vooral ook gebruik van maken. Dat gebeurt nog te weinig. We moeten als belanghebbenden samenwerken om lastige dossiers aan te pakken en op te lossen. De ondertekenaars van het manifest hebben inmiddels de krachten gebundeld in een regulier erfgoedoverleg. Daarbij is ook het Steunpunt Erfgoed Drenthe betrokken, dat namens de provincie een adviesfunctie verzorgt. Het is echter belangrijk dat de provincie de andere erfgoedpartijen ook actief betreft bij de ontwikkeling van beleid en andere zaken die het erfgoed betreffen. Denk aan het laten meedenken over dossiers die in Drenthe spelen. Samen staan we sterker in het behoud van ons erfgoed.
4. **Geef extra zorg aan onrendabele monumenten.** Onrendabele monumenten zijn monumenten die ieder jaar meer uitgaven dan inkomsten kennen en daardoor sterk onder druk staan. Bekende voorbeelden zijn kerkgebouwen en molens. Voor deze monumenten bestaat geen 'verdienmodel'. Ze zijn voor hun voortbestaan afhankelijk van steun in de vorm van subsidies en giften. Leningen bieden meestal geen soelaas, want er zijn vaak onvoldoende inkomsten om de lasten van de lening te dekken.
Bij de verstrekking van subsidies zou het niet uit moeten maken wat de monumentenstatus van een object is. Als er historische waarden in het geding zijn, vraagt dat om steun. Dat geldt ook voor monumenten die minder 'aaibaar' zijn, zoals objecten uit de oorlog of objecten uit de wederopbouw of de post-65 periode. Ook die objecten maken onderdeel uit van onze geschiedenis.
5. **Ondersteun verduurzaming.** De verduurzaming van monumenten is een enorme opgave, zeker ook financieel. Tegelijkertijd vragen de sterk gestegen energiekosten juist nu om verduurzaming. Overheden zouden de energietransitie in monumenten vooruit kunnen helpen door middelen beschikbaar te stellen. Niet alleen voor onderzoek en planvorming, maar vooral ook voor de uitvoering van maatregelen. Met vaak eenvoudige ingrepen kunnen

al grote stappen worden gezet. Denk aan de toepassing van achterzetbeglazing bij kerkramen, wat voor een grote energiereductie zorgt.

Een groot risico voor monumenten vormt de idee dat de verduurzaming van monumenten te duur is en te weinig rendement oplevert. Dat idee is onterecht. Allereerst zijn er allerlei technieken en materialen beschikbaar om monumenten te verduurzamen. Ten tweede is er niets zo duurzaam als bestaande gebouwen behouden en zorgen dat ze 'levend' blijven. De productie van materialen voor nieuwbouw heeft tenslotte een grote CO2 footprint, die vaak in de vergelijkingen tussen nieuwbouw en bestaande bouw niet wordt meegewogen. Monumenten staan er vaak al eeuwen en door hergebruik van materialen kan veel milieuwinst worden behaald.

6. **Denk ook aan de omgeving.** Monumenten zijn geen eilanden, maar maken onderdeel uit van een omgeving. Houdt daarom rekening met ontwikkelingen in de omgeving en wijs indien nodig biotopen rond monumenten aan. Voor molens bestaan die veelal al, om de windvang te bevorderen, maar voor veel andere monumenten zou zo'n instrument ook in het bestemmingsplan geborgd moeten worden. Op die manier kan bijvoorbeeld ontsierende bebouwing of het aantasten van zichtlijnen worden voorkomen. Dat is niet alleen voor gebouwde monumenten, maar zeker ook voor groene monumenten van belang. Historisch waardevol groen, in de vorm van onder meer tuinen, parken en cultuurlandschappen, is onvoldoende beschermd en raakt in snel tempo verloren. Dat vraagt om beleid en regelgeving én de handhaving daarvan. Ook ons 'blauwe' erfgoed, waartoe onder meer de kenmerkende historische vaarten, kanalen en andere waterwegen behoren, verdient meer aandacht.

7. **Weeg de waarde van interieurs.** De zorg voor monumenten stopt niet bij de gevel. Gebouwde monumenten hebben vaak ook waardevolle interieurelementen. De waarde daarvan moet, zeker bij verbouwingen, goed worden afgewogen, om te voorkomen dat waardevolle elementen verdwijnen. Dat betekent niet dat alles dan maar behouden moet blijven. Zeker niet. Als herbestemming nodig is om een monument weer tot leven te brengen en een bestendige toekomst te geven zijn ingrepen in het interieur meestal noodzakelijk. Dat moet mogelijk zijn, maar wel op basis van goede afwegingen.

Goede zorg begint bij weten wat je hebt. Daarom wordt geadviseerd om middelen ter beschikking te stellen voor een provinciebrede inventarisatie van historische interieurs. In andere provincies, zoals in Fryslân, zijn daar goede ervaringen mee opgedaan.

8. **Versterk de vrijwilliger.** Zonder vrijwilligers zouden veel monumenten in de provincie leeg staan en verpauperen. Vrijwillige molenaars bijvoorbeeld houden de molen draaiend, ontvangen bezoekers en zorgen voor het dagelijks onderhoud. Op tal van andere erfgoedlocaties geven vrijwilligers rondleidingen, werven fondsen, organiseren activiteiten of zetten zich als bestuurder belangeloos in voor het behoud van monumenten in stad of dorp. Monumenten zijn op die manier ook onmisbare sociale schakels in de lokale gemeenschap. Vrijwilligers zijn onmisbaar voor het behoud van ons erfgoed en dat vraagt om actieve ondersteuning van overheden.

9. **Stimuleer erfgoededucatie.** Bewustwording over het belang van erfgoed voor de samenleving begint bij de jeugd. Door educatieve programma's, projecten en activiteiten aan scholen aan te bieden, worden kinderen en jongeren zich bewust van het belang van ons erfgoed. Een mooi voorbeeld hiervan is de aandacht die in 2025 uit zal gaan naar het feit dat in dat jaar de monumentenzorg in Drenthe 150 jaar bestaat. Hier zal een programma voor ontwikkeld worden.

Educatie en voorlichting kan ook op locatie gebeuren. in speciaal daarvoor ingerichte informatiecentra, maar ook in museumboerderijen, molens, kerken en op landgoederen. Al deze activiteiten vragen inzet en financiële middelen. Steun is dan ook belangrijk om educatie levend te houden. Stimuleer erfgoededucatie daarom in brede zin. Dat gaat veel verder dan de steun die de provincie nu via de Stichting Kunst en Cultuur verleent, omdat deze educatie zich vooral op de podiumkunsten richt.

10. **Zorg voor vakmensen.** Voor een juiste zorg voor ons erfgoed is vakmanschap van grote waarde, zoals bij de restauratie van monumenten. Het blijkt in de praktijk lastig te zijn om jonge mensen te bewegen voor het restauratievak te kiezen. Veel aannemers en erfgoedbeheerders pakken de handschoen op door jonge mensen binnen de eigen gelederen op te leiden. Het mooie vak van restauratie zal echter breder uitgedragen moeten worden. We moeten voorkomen dat het tekort aan goede vakmensen verder opdroogt, wat een desastreus effect kan hebben op de kwaliteit van uit te voeren restauraties. Het is een goede zaak dat de provincie in de subsidieverordening voor restauraties de verplichting heeft opgenomen dat de bouwwerkzaamheden door erkende leerbedrijven uitgevoerd dienen te worden. Verdere stimuleringsmaatregelen worden toegejuicht.

11. **Maak van richtlijnen geen regelgeving.** Op landelijk niveau wordt veel tijd en aandacht geschonken aan de ontwikkeling van uniforme restauratiebestekken en

uitvoeringsrichtlijnen. Deze modellen kunnen van betekenis zijn voor de kwaliteit van het uit te voeren werk. Voor vakmensen echter werken van bovenaf opgelegde richtlijnen eerder frustrerend dan stimulerend. Echt vakmanschap is tenslotte vaak ontstaan in de praktijk, door jarenlange ervaring op te doen. We vragen de overheid om hier bewust van te zijn. Het is goed om eigenaren, architecten en aannemers te stimuleren om de richtlijnen na te leven, maar leg het niet verplichtend op.

12. Zorg voor een solide digitalisering. Er is een toenemende behoefte aan een digitale beschikbaarheid van informatiebronnen. Het digitaal bewaren en raadplegen van archieven en andere bronnen is van groot belang voor iedereen die onderzoek doet naar erfgoed, of het nu gaat om professionals of om particulieren die geïnteresseerd zijn in geschiedenis en erfgoed. Digitalisering is ook een manier om meer zekerheid te krijgen over de instandhouding van kwetsbare stukken voor de toekomst. Er wordt al veel informatie gedigitaliseerd, van archieven tot informatie over collecties, verhalen en rapportages van historische onderzoeken. Wat nog ontbreekt is een manier om al die informatie op een consistente wijze te bundelen, te beheren en te ontsluiten. De provincie wordt gevraagd een instrumentarium te bieden dat technisch, financieel en organisatorisch voldoende solide is en dat aansluiting vindt bij initiatieven op (inter)nationaal niveau.

Namens de 20 deelnemers van het Drentse Erfgoedberaad:

Stichting Monumentenwacht Noord en Oost Nederland
Stichting Certificering Restauratie
Bond Heemschut
Stichting DBF
Restauratie Aannemers Noord
Coöperatieve Vereniging Restauratie Noord U.A.
Regionaal Opleidingscentrum Noord
Molenstichting Drenthe
Werkgroep Boerenerven
Drents Archief
Stichting Drents Agrarisch Erfgoed
Drents Historische Vereniging
Maatschappij van Weldadigheid
Het Drentse Landschap
Stichting Erfgoedarsenaal Drenthe
Stichting De Nieuwe Rentmeester Veenhuizen
Architectuurpunt Drenthe
Platform Drentse Musea
Steunpunt Monumentenzorg
Stichting Drents Monument